

Δὲν ξαίρω πῶς δὲν τὴ χτυπήσαμε κιάλας. Στεκόταν ἀνάμεσό μας, ἔστρεφε τὸ κεφάλι πότε δῶ, πότε κεῖ, καὶ ἄκουγε τίς βροσιές μας. "Ὅμως ἐμεῖς ὅλο καὶ μὲ πιδὶ μεγαλύτερη λύσσα τὴν σκεπάζαμε μὲ τὸ δόρυβορο καὶ τὸ φαρμάκι τῶν λόγων μας.

Τὸ πρόσωπό της εἶχε γίνει σὰν τὸ πανί. Τὰ μάτια της, πού μιὰ στιγμή πρωτύτερα χαμογελοῦσαν ἔτσι εὐτυχισμένα, εἶταν ὀρθάνοιχτα. Τὸ στήθος της ἀνάσαινε βαριά. Τὰ χεῖλιά της ἔτρεμαν.

Καὶ μεῖς τὴν εἶχαμε περικυκλώσει καὶ τὴν ἐκδικιόμαστε γιὰ ὅ,τι μᾶς εἶχε κλεμμένο. Εἶτανε κατιτὶ δικό μας, τῆς εἶχαμε δώσει ὅ,τι εἶχαμε πιδὶ πολὺτιμο· καὶ μολονότι αὐτὸ τὸ πιδὶ πολὺτιμο δὲν εἶτανε παρὰ τὰ ψυχουλὰ τοῦ ζητιάνου — ὅμως ἐμεῖς εἴμαστε εἰκοσιέξη καὶ αὐτὴ εἶταν ἡ μιὰ, καὶ γι'αὐτὸ καμιά τιμωρία δὲν εἶταν ἀρεκτὴ γιὰ νὰ ξεπλύνει τὸ κακὸ πού μᾶς εἶχε κανουένο. "Α, πῶς τῆς τὸ ξεπληρώσαμε...

Ἐκείνη ὅμως ἔμενε βουβή, μᾶς κοιτοῦσε πάντοτε μὲ σαστισμένα μάτια καὶ ἔτρεμε σὰ νᾶξε πυρετό.

Γελούσαμε, ξεφωνίζαμε, μουγκρίζαμε... Στίς φωνές μας εἶχανε μαζευτεῖ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ σπίτι... Ἐνῶς ἀπὸ μᾶς τράβηξε τὴν Τάνια ἀπὸ τὸ μανίκι τῆς πόλκας τῆς...

"Ἀξάφωτα τὰ μάτια της πήρανε μιὰ παράξενη λάμψη πού λές καὶ πετούσανε σπιδες· ἐσήκωσε σιγά τὰ χεῖριά της στὸ κεφάλι της καί, σιγουρίζοντας τὰ μαλλιά της, μᾶς εἶπε μὲ δυνατὴ, μὰ ἥσυχη φωνὴ καταπρόσωπο :

"Αἱ, ἄλλοι φυλακισμένοι!..."

Κι ὅρμησε μεμιάς καταπάνω μας, σὰ νὰ μὴ βροσκώμαστε κεῖ καὶ τῆς κλείναμε τὸ δρόμο. Καὶ τὸντι, κανέναν δὲν τὴν ἐμπόδισε.

"Ὅταν πιά εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸν κύκλο μας, μᾶς φώναξε, δίγως νὰ γνωίσει νὰ μᾶς κοιτάξει, μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ μὲ ἀνείπωτη καταφρόνια :

"Αἱ... βρωμιαραῖοι... παλιόσκυλα!..."

Κ' ἔφυγε.

"Ὅμως ἐμεῖς μέيناμε ἀσάλευτοι στὴ νέση τῆς αὐλῆς, μὲς τίς λάσπες καὶ τὴ βροχή, κάτω ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ καὶ ἀνήλιαγο οὐρανό... Ὑστερα φύγαμε καὶ μεῖς καὶ ξαναγυρίσαμε στὴν ὕγραύ μας, πέτρινη σπηλιά. "Ὅπως καὶ πρίν, ὁ ἥλιος καὶ τὴν ὥρα ποτὲ δὲν κοιτοῦσε στὰ παράθυρά μας μέσα, καὶ οὔτε καὶ ἡ Τάνια ξανάρθε ποτὲ σὲ μῖς κεικάτω...

ΕΛΑ ΣΤΗΝ ΚΑΜΑΡΑ ΜΟΥ ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ

"Ελα στὴν κάμαρά μου, ἀγαπημένη!
Τόσον καιρὸ γιὰ σένα τὴ στολίζω·
στὴν κάθε της γωνιά σὲ ἱστορίζω.
Εἶναι Ἐκκλησιά πού ἕνα θεὸ προσμένει...
Γυμμένο στάνθογαλι μου, πεθαίνει
χλωμὸ τὸ κρίνο πού γιὰ σὲ ἔχω κόψει.
"Ελα στὴν κάμαρά μου, ἀγαπημένη...
Χρόνια καὶ χρόνια ἐδῶ σὲ ἀκαρεράω!
Γιὰ σένα στᾶταχτα μαλλιά ἔχω βάνει
ἀπὸ ἄλκα τριαντάφυλλα στεφάνι.
Γίνε μου Θεός — καὶ θῆμα πού ζητάω!
Γιὰ σὲ φυλάω τὴν πόρτα μου ἀνοιγμένη,
Ελα στὴν κάμαρά μου, ἀγαπημένη!

ΜΠΡΟΥΣΣΟΣ

11

Ἡ ἐποχὴ ὅταν μέσα στὴ Βουλὴ συνεχρόνιζαν ὁ Δεληγιώργης, ὁ Λοιμάρδος, ὁ Ἰακωβάτος καὶ ὁ Τρικούπης, σκάνθηκε — ὅσο ἄφανε ἢ καθαγέβουσα — ἡ ἀργυρὴ ἐποχὴ τῆς νεο-ελληνικῆς ρητορικῆς. Ἀπὸ τότες δυν. ἔβγαλε τὸ ἔθνος κανένα ὑποφερτὸ ρήτορα(1) μὲ τὴ μοναδικὴ ἐξάιρεση τοῦ Βενιζέλου, πού ὅμως τὸν ἀδικεῖ κἀπὼς τὸ χροῖμα τῆς φωνῆς του. Ὡς ἀντίσταθμο πλήθηναν οἱ ἀσυνάρτητοι καὶ οἱ φωνακλάδες. Μέσα στὰ Κούφια Καρύδια σελ. 373 παρουσίασα ἕνα δείγμα τῆς μεταρικουπικῆς ρητορικῆς, κομικὸ πλοκὸ ἀπὸ ὁποῖα καὶ ἰταλισμούς. Μὰ τὴ σημαίνουν οἱ θεοτοκισμοὶ ἐκεῖνοι μπροστὰ στὸ ἀκόλουθο παράδειγμα τῆς σημερινῆς ρητορικῆς, ἀπὸ ἀγορητὴ πού κατάλληλα θαρρῶ μπορούσε νὰ παρυσυνελιστεῖ Ὁ Ἀσυνάρτητος Ὁποῖος :

«Ἰδιαιτέρων (Sic) δὲ λύτην μοὶ προξενεῖ ὅτι εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα πάντες ἀντελήφθητε. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὰ κυρίως τὰ ἄρθρα περὶ τῶν ὁποίων ὁμίλησεν ὁ κ. συνάδελφος, διότι αὐτὰ τὰ ἄρθρα ἐν τοῖς πλείστοις ἐνὶ ἄρθρῳ, τὰ ἡπιοῖα προκαλοῦσι συζητήσεις καὶ κρίσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔχει νὰ ἐπεμβῇ τὸ μέτρον τὸ ὁποῖον εἰσηγοῦμαι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀντελήφθητε». («Πατρίς» 11 τοῦ Ἀπριλίου).

Ἀπὸ τέτια παραδείγματα ὑπάρχουν ὀλόκληροι θησαυροὶ ὡς δώσω ἀκόμα ἕνα :

«Οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑφίστανται, μετὰ τῶν ὁποίων ἔχουν ἐνσασκαυθῇ, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑφίσταται ἡ ὀντότης (δηλαδή:) τῶν συμφερόντων τούτων». («Νέα Ἡμέρα» 9 τοῦ Ἀπριλίου).

Σὲ τέτια περὶ ἄσχημα ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος συνήθιζε νὰ ξεφωνεῖ : «Ταῦτα δὲ ὑπὲρ τοῦ ἰοῦ ἰοῦ καὶ τοῦ φεῦ καὶ ὑπὲρ πύσαν τραγικὴν φωνήσιν καὶ σχετλιασμόν».

Πόσος ὁ ξεπεσμός ἀπὸ τὸ Δεληγιώργη καὶ τὸν Γρικούπη !

Ἀλλὰ ἐδῶ ἄς δοῦμε. Ἀραγεσ ἀφτοὶ ἢ καὶ τάχα ὁ Πεινητὴς εἶναι ἢ πιδὶ οἰσιαστικῇ δόξᾳ τοῦ Μεσολόγγου; Τὴ σωστὴ ἀπάντησιν τὴν ἔδωκε ἕνας μαθητὴς. Γιάτι, ὅταν σὲ μιὰ ἐπίσημη ξέτασις τότε ρώτησε ὁ ξεταστὴς τί πρῶτα πρῶτα ἔκαμε ὁτὸν κόσμιο ἔακουσθὸ τὸ Μεσολόγγι, ἀπάντησε ἀδίσταχτα «Τὸ ἀβογδάρο !». Καὶ δὲν εἶχε νομίζω ἄδικο τὸ παιδί, γιὰτὶ ὁ Τοικούπης, καθὼς καὶ ὁ Δεληγιώργης, σκόδηναν ἀντιποθητικοὶ σὲ ὄχι λίγους, καὶ ἴσως ἢ ἀντιπάθεια δὲν ἐβρίσκανε ἀκόμα τοῦ Παλαιῦ πάλι ἄκουσα νὰν τοῦ θυγερρίζουνε πῶς ματιοπονάει γράφοντας Δωδεκαλόγους τοῦ Γύφτου ἀντὶς νὰ στιγουργεῖ τὰ δώδεκα συνταγματικὰ ἄρθρα τοῦ υπολσεβιτισμοῦ. Μὰ τὸ ἀβυστάσιο εἶναι σὰν τὸν Ἡράκλῃ πῶς ποτές του τὸ κατηγόρησε ; Μόνῃ ἐξέγερση γνωρίζω ὅταν ἕνας μου φίλος, κομιδόουλος ἐπαγγελματικὸς, ἔφραγε μιὰ βραχὺ ὀλάκαρο σκελλὶ χοντροῦ διπλόσκελου ἀβογδάρον, καὶ τὴ νύχτα, κυνηγημένος ἀπὸ τοῦ κόσμου τὰ τέρατα, ξύπνησε μὲ γοερά ξεφωνητὰ καὶ βαρὺ ὄγκο

(1) Πρῶτο λόγο ἔβγαλε ὁ Σοφοῦλης ὅταν τὴν παρυσυνελιστὴν ἀνὴρα προσφώνησε τὸ Βενιζέλο μέσα στὴ Βουλὴ.

στο στομάχι. Για να μην θνείρεφτεί τὰ ἴδια φαντάματα ἀρπαξε τότες τὸ ἄλλο σκελὲ, καὶ λέγοντας «Υπαγε ὀπίσω μου, Πειρασμέ», τὸ ξεσφεντόνισε ὅσω ἀπὸ τὰ παρὰθύρά του. Μοῦ μολόγησε ὁμως πὼς, τὴ στιγμή ὅταν τὸ πετοῦσε, ἔνωσε μέσα του κάτι σὰ νὰ ξερίζωνε τὸν ἐνδομύχων του τὸν λυχνόν (2).

«Ὅποιος πατάει στὸ Μεσολόγγι, δὲ γίνεται νὰ μὴ θυμηθεῖ τὸν πιὸ δοξασμένο φιλέλληνα, τὸ λόρδο Βύρωνα. Ὅταν ἀναπολοῦσα τὸ θάνατό του, λογάριαζα πόσο σοφὰ εἶταν τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ λόγια. «Ἐμεῖς οἱ Ρωμιοί, ἔλεγε, εἴμαστε λαοί, μὰ ἔχουμε φρόνημο Θεὸ» (3). Ποῦ τὸ εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Νεφ 558):

Φασι γὰρ δυσουλίαν
τῆδε τῇ πόλει προσεῖναι·
ταῦτα μέντοι τοὺς θεούς,
ἄττ' ἂν ὅμεις ἐξαμάρτητε,
ἐπὶ τὸ βέλτιον τρέπειν.

Γιατὶ πέθανε ὁ Βύρωνας πρὶν δεῖ τὴ δυσώνυμη ἐμπάθεια καὶ τὰ ὄγια τῶν κατόπι ὀπληρχηγῶν καὶ πολιτικῶν. Ἄν τὰβλεπε, πὼς ξέρει; ἴσως ἢ ἡγήτη του θὰ γύριζε σὲ ἀντιπάθεια καὶ ρεισματικὸν μῖσος. Τέτιο παράδειγμα πρόσφατο ἔχουμε τοῦ Brailsford, πού πολέμησε μαζί μας στὰ 1897, μὰ πού τώρα κατάντησε ὀκτοὺς θανάσιμος καὶ μᾶς ἔβλαψε τρομερά. Μία τέτια ἀλλαγὴ γνώμης τοῦ Βύρωνα θὰ εἶχε δυσφημίσει καὶ παραλύσει τὸν Ἀγῶνα, καὶ τυπώσει στὸ ἐθνικὸ κούτελο σημάδι ντροπῆς ἀνεξίτηλο.

Ἐναν ἄλλο φιλέλληνα δὲν πρέπει ἐδῶ νὰ ξεχάσουμε, τὸν πλοίαρχο Hastings, πού πολλὰ εἶδε καὶ πολλὰ μαρτύρησε ἀπὸ μέρος μας, μὰ πού ἀδιάφορο ἔμεινε πιστός στὴν Ἑλλάδα ὡς στὸ τέλος. Λαβῶθηκε μέσα στὴ Λιμνοθάλασσα πολεμῶντας ἀπὸ τὸ καράβι του, καὶ μεταφέρθηκε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ πέθανε λίγες μέρες κατόπι, θαρμένος ἀπὸ τέτανο.

Ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι ὀργιστὸς μου σκοπὸς εἶταν νὰ προχωρήσω πρὸς τὸ Νιοχώρι καὶ θεωρήσω τὰ στόματα τοῦ Ἀσπροπόταμου, ἢ Ἀγελώου ὅπως τὸν ξανθάρτισε ὁ ἀπαίσιος θαναλισμὸς τῶν κασιδόπληχτων. Θὰ ἔπορε περὶ τότες νὰ περάσω ἄλλη μιὰ νυχτιά στὸ ξενοδοχεῖο, καὶ τέτιο βασανιστήριον δειλίσαι νὰ ξαναπυρρῶ. Γιατὶ ἂν δὲ μὲ τρομάζει ἡ πλῆθυνσις, δὲν ποῖται ὁμως νὰ συνοδεύεται καὶ μὲ ἀσθονοσία. Ἐτοι προτίμησα νὰ ξεκινήσω αὐτίς, 22 τοῦ Σποριῶ, γιὰ τὸ Ἀργίσι. Ὡστε στὸ δόμο νὰ δώ τὴν περὶσημη Κλεισούρα, ἔπειτα ἀντὶς μέσο Πάτρως νὰ γυρίσω μέσο Καρπενησιοῦ καὶ Λαμίας.

(2) Σὰν ἀβγοτάραχο συσκέβασαν καὶ τοῦ Ἀγρησιῶου τὸ λείψανον οἱ Σπαρτιάτες «κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ» μετακομίζοντάς το ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ κείμενον τοῦ Πλουτάρχου προσθέτει «μέλιτος οὐ παρόντος». Παράδειγμα προσθήκης πού δὲ μὲ πείθει.

(3) Ὁ Γεννάδιος τῆς Λόντρας μοῦ εἶπε πὼς ἀφ' αὐτοῦ ἐστὶν εἶναι κάποιου πασσαὶ πού τὸλεγε συχνὰ τοῦ παπποῦ του τοῦ Βενιζέλου. Ἀφ' αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ πιὸ πιθανόν.

Καθὼς ξεκινῶσα, ἀπάντησα μιὰ πανηγυρικὰ πομπή — ἀρκετὰ ἐπιθλητικὴ γιὰ τόσο μικρὸ μέρος — μὲ εἰκόνες ἐπικεφαλῆς, πού προχωροῦσε ἀνδρὰς πρὸς τὸ κέντρο. Καθὼς μὲ πληροφοροῦσαν ἔπειτα στὸ Ἀργίσι, ἡ ξενικὴ προειδοποίηση (τὶ λέξη πού μᾶς ἔπλασαν οἱ κασιδόπληχτοι!) εἶχε πεισματώσει τὸ λαὸ — πού ἀποφάσισε κόβοντας τὴ μύτη του νὰ σκυλιάσει τὸ πρόσωπό του — καὶ πολλὴ περισσώτερον ἔτρεξαν πρὸς τὸ κέντρο παρ' ὅτι ἀρχικὰ ἀνέστησαν. Συλλογίστηκα τότες τί σὲ κάποια ἀνάλογη φορὰ εἶπε ἓνας περὶφημος Ἀγγλος πολιτεφτής, ὁ Walpole, δηλαδὴ To-day you ring your belle, but to-morrow you will wring your hands, πού μπορεῖ ἔτσι ἴσως νὰ μεταφραστεῖ «Σήμερον θαρᾶτε τὴς καμπάνες σας, μὰ ἄθριο θὰ κροῦτε τὰ κεφάλια σας». Σπαραχτικός, ἀλλὰ καὶ περίεργος, θὰ εἶναι τότες ὁ ἦχος τῶν ἀλληλοκρουσμένων κεφαλῶν· θὰ μιᾶζει σὰν ἀπὸ κατάστεγνης ἁλίδος incurbitas Lagerarias, μ' ἄλλα λόγια κολοκύθες. Τὸ δυσάρεστο πὼς θὰ πάθουν καὶ ὅσοι δὲ φταῖνε.

Τὴν Κλεισούρα περὶτὸ νὰ περιγράψω καθεκαστὶκά, ἐπειδὴς πρέπει πολλὰς φορές ὡς τώρα νὰ περιγράφτηκε. Φαίνεται (δὲν τὸ λέω ὡς τάχα γεωλόγος) σὰ νὰ διχάστηκε τὸ βουνὸ σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅταν ἡ γήινη κόρα σιγῶς ἀκόμα, καὶ μιὰ τῆς μπουμπουλήθρας ἔσπασε σὲ διὰ καὶ ἔπληξε ἔτσι διχασμένη. Καθὼς εἶναι ὁ διάδρομος πολὺ στενὸς καὶ οἱ τοῖχοι ὀρθόστεκοι, ἂν φωνάξεις, θγαίνει ὁμορφὴ ἡχώ, πού ξεκινῶντας ἀπὸ τὴ μιὰ κορυφὴ ξαναπυρρᾶται ἀπὸ τὴν ἀντικρυνή (4). Ἡ φυτεία ξερόδεξα τοῦ δρόμου πολὺ πυκνὴ μὲ ἓνα σωρὸ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκόρπιους κότεικες, ἀλλ' ὡς κουτσουπιές ἢ ὑποδέτω ἀγριοχαρουπιές (Cercis Siliquastrum, σειρὰ Cerasiifera) τὰ δέντρα τοῦ Ἰοῦδα, πού τὴν ἀνοιξή, ὅταν ὀργιάζουν ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπρόνια μέσα στὴ δροσοσύνη πύκνα, πρέπει νὰ κάνουν παράδεισον τὸ ἱσχυμένον στενόν. Γιατὶ, πρὶν ἀκόμα φανοῦν τὰ φύλλα τους, οἱ κλάδοι σκεπάζονται μὲ ἀπειρα βαθυρόδινα λουλούδια. Μ' ἀπὴ τὴ στολή οἱ κότεικες εἶναι καταθέτοι, καὶ θάβλεγες ἀδύνατο ἀνὴ θωρακὸς νὰ μὴν τοὺς παρατηρήσει καὶ φροντίσει νὰ μάθει τὸ ὄνομά τους, ὅσο ἀφιλοπερίεργον καὶ ἀφιλόκαλον καὶ ἂν τότε φανταστεῖς. Ὡστόσο νί! ὅταν γρήγορ τὸν ἀμαξᾶ μου — παλικᾶρι ἔξυπνον μῆτε ἀγρόμιμα, πού πρέπει νὰν τοὺς εἶδε ἀνθισμένους τόσες φορές καθε ἀνοιξή — πὼς τὰ λέν ἀφ' αὐτὰ τὰ δέντρα, ἡ ἀπάντησή του εἶταν «Ἐμεῖς ἀφ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ λέμε πέφκους!». Τέτια εἶναι ἡ παιδεία μας, πεισματάρικη λυσσασιμένη ριμιάχτρα τοῦ παρατηρητικοῦ καὶ τῆς φιλοκαλίας. Σὲ τέτια παιδεία, ἀπὸ ἀκαρδὴ κομμωτικὰ ἐμπάθεια, καταπάστηκε νὰ μᾶς ξανακαρφώσει τὸ κράτος μόλις ἔγινε μιὰ κάποια προσπάθεια πρὸς ἔξυπναγμό της.

(Συνέχεια)

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

(4) Τὴν πιὸ περίεργη ἡχώ τὴν ἀκουσα μέσα στὸ τζαμί τῆς Μπιτζαπούρας εἰς τὴν Ἰωνική. Τὸ τζαμί εἶναι κολλοσαῖος κύβος μὲ κατάγυμνον τὸ ἐσωτερικόν. Μιὰ συνθισμένη ὀμίλια καταντάει ἐκεῖ βουή. Ὅταν μῆλκα, ἓνα περιφύρι πέταξε φοβισμένον, καὶ ὁ κρότος ἀπὸ τὸ φτερούγιασμα ἡμᾶς σὲ διαδοχικὸς πυροβολισμὸς ἀπὸ κανόνι.